

Izbori u Srbiji i region

Razdoblje „hladnog rata“ na Balkanu?

PIŠE: DAVOR GJENERO

Specijalno za Povelju iz Zagreba

pomaže ako postoje različite frakcije. Koliko se može zaključiti iz javnih izvora, takve frakcionaške razlike ne postoje u Demokratskoj stranci. A, istaknutiji članovi rukovodstva ne iskazuju sklonost da unesu ozbiljne promene u ideološka i politička opredeljenja stranke.

Zapravo, rizik postoji da će, kao što je bio slučaj više puta u prošlosti, promene u Demokratskoj stranci dovesti do daljeg približavanja politike te stranke onoj koju zagovaraju naprednjaci i socijalisti. Tako da je sasvim moguće da se ponovi greška koja je i omogućila deklarativno izjednačavanje političkih strategija svih stranaka. Veoma je teško videti da će doći do promene u rukovodstvu Demokratske stranke uz koju će ići i promena odnosa prema osnovnim ideološkim i političkim problemima sa kojima se politička javnost suočava već nekoliko decenija. I gde se obično svaki iskorak završava korakom unazad.

Usled toga, nova vlada se neće suočiti sa nekom ozbiljnjom opozicijom već na samom početku. Uz to, čak i ako krene da rehabilituje mnoge aspekte politike iz devedesetih godina, moći će da pređe dobar deo puta pre nego što se suoči sa ozbiljnjom opozicijom. Ovo zato što je stanje slično onome sa kraja osamdesetih godina prošloga veka, kad je javnost kapitulirala pred retorikom i beskrupuloznošću. Tada je to bilo u jednom stannu euforije, dok je sada reč o rezignaciji, ali efekti bi lako mogli da budu isti.

Ono što se dešavalo tokom poslednjih sedam-osam godina je stvorilo uslove za tu kapitulaciju javnosti. Kao što se obično i opisuje put u ropstvo, mali gubici slobode vode većim gubicima, a potom i promeni režima. Tako da ono što izgleda kao jedan korak nazad, zapravo se pretvori u trajno nazadovanje. Rizik je utoliko veći što se manje primećuje.

Nakon parlamentarnih izbora u Srbiji pokazao se demokratski deficit, kojeg u Srbiji primjećuju tek rijetki, a identičan je onome što ga je u nekim prošlim prilikama pokazivao „demokratski“ dio hrvatske političke arene. Naime, iako je - tada još i formalno Nikolićeva - Srpska napredna stranka (SNS) bila relativni izborni pobjednik, u političkoj se areni u Srbiji smatralo sasvim normalnim da druga stranka po snazi prva dobije priliku formirati parlamentarnu većinu. Takva je situacija postala naročito paradoksalnom nakon Nikolićeve pobjede na predsjedničkim izborima, čime se pokazalo da je koalicijski kapacitet dotadašnjeg vođe naprednjaka u biračkome tijelu nešto, doduše neznatno veći od koalicijskog kapaciteta predsjednika Demokratske stranke.

Ova je situacija nalik na hrvatsko postizborno stanje 2007. godine kad su dio javnosti i neke političke stranke nastojali utjecati na tadašnjeg predsjednika Mesića da mandat za sastavljanje vlade ne dodijeli relativnom izbornom pobjedniku - predsjedniku HDZ Ivi Sanaderu, nego da potakne stvaranje postizborne koalicije suprotnoga predznaka. Koliko god je Sanaderova vlada bila štetna za interese Hrvatske, za nacionalnu je političku kulturu bilo povoljno to što je izbjegnuta situacija da se relativnom pobjedniku uskrati šansa da prvi pokuša formirati Vladu.

Sličan je demokratski deficit iskazao i aktualni predsjednik Slovenije prilikom formiranja nove administracije krajem prošle i početkom ove godine. On je, doduše, skrupulozno ustavnim odredbama, mandat za sastavljanje vlade najprije dodijelio relativnom pobjedniku Zoranu Jankoviču, za kojega je unaprijed bilo jasno da nema šansi okupiti većinu. Međutim, nakon što to Jankoviču nije uspjelo, predsjednik Danilo Türk na svaki je način nastojao izbjeći dodjelu mandata Janezu Janši, za koga se znalo da može sastaviti Vladu, pa je razmišljao i o još jednom krugu u kome bi Jankovič ponovno pokušao sastavljati Vladu i o uvođenju u političku igru „slovenskoga Marija Montija“, koji

bi formirao tehničku vladu. Po demokratsku političku kulturu nepovoljnu situaciju prekinuo je slovenski parlament, koji po Ustavu ima pravo sam izabrati mandatara, ali tek nakon što onaj koga je odabrao predsjednik ne uspije dobiti potvrdu u parlamentu. Da parlament nije „presjekao“, predsjednikova igra mogla je dovesti do raspuštanja tek konstituiranoga parlamenta i ponavljanja cijele izborne procedure.

Demokratski deficit s kojim se suočava parlamentarna politička kultura Srbije nije, dakle, ništa novo u tranzicijskom okruženju – u državama bez dugogodišnje tradicije političkog pluralizma i parlamentarizma. To, međutim, ne znači da takva situacija nije potencijalni izvor blokada u političkom sistemu. Objašnjenja odnosa snaga u suvremenoj političkoj areni u Srbiji suviše se oslanjaju na urotničke teorije i tumačenja procesa što se odvijaju daleko od javnosti, iza zidova zatvorenih partijskih gremija i koterija političke klase, a da se to ne bi odrazilo na legitimitet buduće administracije.

Netko će s pravom reći kako su primjedbe na proceduru sastavljanja administracije nakon parlamentarnih izbora u Srbiji nategnute, jer ih ne postavlja niti sam novoizabrani predsjednik Republike. Tomislavu Nikoliću je, međutim, vjerojatno jasno da preuzimanje svih ključnih izvoda vlasti na državnoj razini u ovom trenutku ne bi za njega bilo povoljno i da bi dovelo do brzog i drastičnog gubitka osobnog i stranačkog rejtinga u javnosti, a da njegova stranka niti nema kapaciteta za preuzimanje „pune odgovornosti za državu“. To što Nikolić niti ne pretendira da njegova, sad već bivša stranka pokuša prva sastavljati vladu, ne znači da legitimitet administracije sastavljene zaobilaženjem relativnog izbornog pobjednika ne bi bio upitan. U uvjetima ekonomske krize, pak, čvrst politički legitimitet ima i svoj „financijski iskaz“, jer omogućuje provođenje reformi i proračunske uštede za koje vlada s upitnim legitimitetom ne može imati snage.

S pozicije regije, bila je priželjkivana pobjeda Boriša Tadića. Jedno od mjesta gdje se Tadiću najsnažnije držalo palčeve bio je Ured hrvatskog predsjednika. Pomalo, sada se čini, naivno, Ivo Josipović svoj je regionalni utjecaj gradio na osovini s predsjednikom Tadićem. Njegov je politički angažman izvan regije, bilo u odnosima prema Briselu, prema SAD ili bilateralno s euroatlantskim partnerima, u njegovom dosadašnjem mandatu bio zanemariv. Kao tipičan „ziheraš“ izbjegao je bilo kakav angažman u rizičnom

periodu pristupanja Hrvatske Europskoj uniji i sve rizike u tom procesu prepustio vladi Jadranke Kosor, ispravno ocjenjujući da bi eventualni neuspjeh za tu vladu i tada većinsku stranku HDZ bio fatalan, a da uspjeh neće donijeti relevantnu kratkoročnu političku korist.

Josipovićeve politika nije predstavljala samo diskontinuitet u odnosu na europsku politiku njegovog prethodnika Stipe Mesića, koji je „bez fige u džepu“ stajao uz vladu i snažno se angažirao podrškom vladi kad je donosila teške odluke, vezane uz pristupanje Europskoj uniji. Osim diskontinuiteta u politici prema EU, Josipović je uspostavio i diskontinuitet u politici prema BiH, a jasnu je Mesićeve politiku bojkotiranja svih političkih aktera koji potiču centrifugalne procese u BiH zamijenio politikom popuštanja prema takvim akterima i tolerancijom prema štetočinskim politikama, kao što su one koje personaliziraju Čović, Dodik...

Josipović je trenutno u ozbiljnijoj zamci nego hrvatska politika općenito, jer za njega nema povoljnog izlaza iz situacije. Neki su analitičari, skloni procjenjivanju politike na osnovi analogija (a znamo da su analogije u politici obično beskorisne i navode na krive zaključke), predviđali kako će se izbornom pobjedom Nikolić temeljito promijeniti i ubuduće nastupati slično Sanaderu nakon izborne pobjede 2003; dakle, da će svoj dotad antieuropski populistički pokret preko noći pokušati pretvoriti u proeuropsku političku stranku, a svoju nacionalističku politiku zamijeniti onom formiranom prema očekivanjima europskih kreatora politike. Pretvaranje Nikolića u šampiona europeizacije, onoga koji bi mogao provesti politike za koje Tadić nije imao snage (analogno tome što je Sanader izručio Gotovinu, kojemu se Račan nije usudio niti spriječiti bijeg, a kamo li ga izručiti), vrlo se brzo pokazalo kao nerealan scenarij.

Iako se činilo da će Srbija ostati u modelu pogodbe između mekog krila demokratskog pokreta i predstavnika staroga režima, pokazalo se da je slabljenje demokratskog pokreta u prethodnom razdoblju bilo tako snažno da podjela moći između dva bloka više nije moguća, te da političku dominaciju preuzimaju snage starog režima.

U ocjeni o jačanju utjecaja predstavnika starog autoritarnog režima u odnosu na pripadnike demokratskog pokreta u Srbiji suglasni su i liberalno-demokratska javnost u Srbiji i ključni hrvatski

policy-planeri. Ipak, strategije su im bitno različite: ugledni predstavnici građanskog društva u Srbiji odlučili su se potaknuti suočavanje stranaka, koje pripadaju demokratskom pokretu, s posljedicama grešaka u politici u proteklom razdoblju, uskraćujući im svoju bjanko potporu na izborima, kakvu su do sada sve vrijeme uživale. Izborna apstinencija glasača, pripadnika liberalno-demokratskoga kruga, „bijeli listići“ i odbacivanje strateškog glasovanja za „manje zlo“ nisu izazvali nepovoljne trendove po demokratski pokret u Srbiji, nego su ih samo učinili prepoznatljivima.

Za razliku od liberalno-demokratske Srbije, koja je uskratila pružanje ruke pogodbenoj opciji mekog krila demokratskog pokreta, u Hrvatskoj su, a vjerojatno i u ostalim zemljama bivše Jugoslavije, velike nade bile polagane u Tadićev pogodbeni koncept. Podrazumijevalo se da je pružanje ruke pogodbenoj administraciji i svojevrсно ignoriranje novog predsjednika, ruka pomoći „utopljeničkoj“ koncepciji pogodbe mekog krila demokratskog pokreta u Srbiji, ali prije svega pokušaj spašavanja regionalne stabilnosti pred utapanjem. Pokazalo se, međutim, da je takva strategija bila promašena, i Zagreb, kao uostalom i Sarajevo, Skopje i Ljubljana, u Beogradu u oficijelnim institucijama zapravo više nemaju sugovornika.

Nažalost, jasno je da Nikolić neće ostati „nezapažen“ na predsjedničkom položaju. Odmah nakon preuzimanja mandata antagonizirao je javnost u Hrvatskoj intervjuom u Frankfurter algemajne cajtungu (Frankfurter Allgemeine Zeitung), danom uglednome Mikaelu Martensu (Michael Martens), jednom od najboljih poznavalaca Balkana među europskim novinarima, u kome nespretno govori o Vukovaru kao srpskom gradu u koji se Hrvati nemaju zašto vraćati. Svima je odmah bilo jasno da su i Martens i FAZ institucije koje ne bi izigrale povjerenje, pa je demanti Nikolićevog stranačkog kabineta bio posve deplasiran i samo je zaošttravalo napetost. Usljedile su povijesno-revizionistička izjava negiranja genocida u Srebrenici i nevjerovatno nespretna „ponuda“ priznavanja Abhazije i Južne Osetije, čime je Nikolić pokazao ne samo to da

ništa ne zna o logici vođenja vanjske politike, nego da nije niti spreman učiti.

Hrvatska je imala iskustva s akterom koji je bio neobrazovan i nije bio spreman učiti, a našao se na predsjedničkom položaju. Kao i Nikolić, bio je bez ikakva građanskog obrazovanja, ali je imao snažnu volju da taj nedostatak nadomjesti lažnom titulom. Hrvatski akter tog tipa zvao se Franjo Tuđman, a svom je imenu je pridodao i doktorski naslov, i titulu pravog člana nacionalne Akademije znanosti i umjetnosti, iako niti dana nije proveo u sveučilišnim klu-pama, a nije posve jasno je li uopće položio srednjoškolsku maturu.

Hrvatski je nesvršeni đak Trgovačke akademije u međunarodnoj areni redao promašene izjave, slične onima s kojima je u nju ušao Nikolić. Izvjesno je da Nikolić neće moći Srbiji učiniti onoliko štete, koliko je Tuđman učinio Hrvatskoj, jer u političkoj areni neće naći „svog Miloševića“ i jer njegova vlast, barem na početku mandata, neće biti neograničena. Neće imati realnu protutežu u političkoj areni, ali hoće u građanskom društvu i medijima, barem neko vrijeme.

Pametnije od Hrvatske i nekih drugih država na postjugoslavenskom prostoru, Crna Gora uspješno je spriječila da Nikolić već prvim nastupom prenese napetosti na njen prostor, a predsjednik Filip Vujanović, jedini gost na Nikolićevoj inauguraciji, osigurao je kakav-takav prostor za dijalog s nosiocem predstavničke vlasti i kreatorom vanjske politike Srbije.

Pokazalo se da je bilo nerealno očekivati kako bi one političke opcije od kojih je liberalno-demokratska Srbija „digla ruke“ mogle ostati garantom očuvanja regionalnog dijaloga. Sada je odgovornost podijeljena, potruditi se moraju i nova vlast u Beogradu, ali i administracije u regiji. Pitanja koja treba rješavati, na primjer, novi granični režim koji će nastupiti nakon hrvatskog pristupanja EU iduće godine, takva su da nema prostora za odlaganje dijaloga. Nastupi li na Balkanu novo razdoblje „hladnog rata“, bez komunikacije susjeda s Beogradom, ekonomske i društvene štete takva stanja trpjet će sve države.